

3

*P*ARTICIPATIE:
EN NU AAN DE SLAG

PARTICIPATIE: EN NU AAN DE SLAG

De vertreksituatie is: jij wilt samen met je leerlingen acht stappen doorlopen.

1. Eerst en vooral je leerlingen informeren over wat er te gebeuren staat
2. Bij de leerlingen ideeën, knelpunten en suggesties verzamelen
3. Prioriteiten bepalen
4. Meer informatie inwinnen over haalbaarheid
5. Voor sommige voorstellen de mening en het advies van anderen vragen, in en buiten de school
6. Samen beslissen
7. De beslissingen uitvoeren
8. Alles opvolgen en evalueren.

Voor we dieper ingaan op deze stappen nog dit: misschien schrikt starten je wat af? Of lijkt het je allemaal wat ingewikkeld? Wellicht ziet het er op papier allemaal wat planmatiger uit dan in je praktijk. Maar we rafelen het proces helemaal uit om je te laten kennismaken met een **mogelijke werkwijze en met methodieken om de stappen in te vullen**. Ter inspiratie om je eigen aanpak op maat te ontwikkelen. Want je kunt alle fasen samen als één project beschouwen maar ook als afzonderlijke momenten. Afhankelijk van het thema dat je met je leerlingen bespreekt, doorloop je alles wat sneller of wat trager. Uit dit hoofdstuk put je gewoon wat je zelf kunt gebruiken. Onder het kopje 'tips' vind je elke keer aandachtspunten om in het oog te houden.

INFORMEREN OVER OPZET EN VERLOOP

De leerlingen informeren over het opzet en verloop

Doel

Wat je ook van plan bent, vóór je start is het belangrijk dat je de leerlingen informeert.

- > Waar gaat het over?
- > Wat is de bedoeling?
- > Welke stappen ga je doorlopen?
- > Hoe ga je werken?
- > Wat zijn de beslissingsbevoegdheden van iedereen op school?
- > Met welke middelen kunnen we werken, waar en wanneer?

Doel van deze eerste informatieronde is: enthousiasme opwekken, de toon zetten.

Niet alleen wil je de mening van de leerlingen horen. Je wilt ze ook met participatie vertrouwd maken. Daarom schetsen we hoe je vooraf je leerlingen kunt voorbereiden op wat jullie samen van plan zijn.

Net als volwassenen werken kinderen beter als zij het volledige plaatje zien. Ook voor de leerlingen moet duidelijk zijn wat er van hen verwacht wordt en wat zij van jou en de andere volwassenen op school mogen verwachten.

Misschien gebruik je het best woorden als mee weten, meedenken, meepraten, meebeslissen, meedoen om je leerlingen duidelijk te maken hoe ver hun invloed reikt en wat er in de verschillende stappen gaat gebeuren.

Of je legt opzet en verloop helemaal open met een uitgebreide inleiding met vraagwoorden zoals wie, wat, waarom, wanneer. Handig om alles te vertellen in een taal die de leerlingen verstaan.

Een andere, overzichtelijke manier om je leerlingen te informeren over wat je van plan bent is een tijdslijn. Op die tijdslijn zette je de verschillende stappen en dingen die je samen met de leerlingen gaat doen.

WAAROM PARTICIPATIE?

ENKELE PUZZELSTUKKEN

EN NU AAN DE SLAG

VORMEN VAN OVERLEG

Tijdslijn

> Oktober

Fotojacht

Bespreken
Stemmen

> November

Detectivespel

Gesprek directeur

> December

Uitwerken met
werkgroep

Opvolgen tijdens
kringgesprek

In de voorbereiding maak je de leerlingen ook warm om ertegenaan te gaan. Vermeld een paar aantrekkelijke aspecten: we gaan samenwerken, elkaar op een andere manier leren kennen, plezier maken, niet alleen praten maar ook doen. Je maakt de leerlingen vertrouwd met het idee dat ze uitspraken mogen doen over het klas- of schoolgebeuren, dat je daar tijd voor uittrekt.

Dezelfde informatie geef je het best ook aan de ouders of aan andere betrokkenen. Het belangrijkste doel is dat iedereen van bij het begin, stapje voor stapje meedenkt, mee groeit. Je maakt de bedding klaar om met de leerlingen verdere stappen te zetten.

Voor je echt start, is het interessant om de leerlingen inzicht te bieden in de structuur van de school. Zo bereid je een latere fase voor, waarin de leerlingen moeten weten waar en bij wie ze het best aankloppen om een idee of een suggestie te realiseren. Daarom is een overzicht van alle schoolactoren erg bruikbaar.

Dat betekent dat je de hele school grondig in kaart brengt. Niet alleen gebouwen en klassen. De leerlingen weten graag wie er allemaal deel uitmaakt van hun school en hoe de verschillende rollen liggen. Misschien voor het eerst staan we er bij stil, wie er op school allemaal rondloopt.

Je kunt je leerlingen een zicht laten krijgen op de organisatie van het bestuur en de verdeling van de beslissingsbevoegdheden op school, met een organigram en eenvoudige voorbeelden.

Methodiek

Een organigram van de school maken¹³

Je wilt iedereen die iets met de school te maken heeft met zijn foto (tekening) onderaan op het bord zien hangen. Elke leerling die een lid van de schoolgemeenschap aandraagt, krijgt een tekenpapier en mag de persoon in kwestie tekenen. Het hoeft niet mooi te zijn: als het organigram maar volledig wordt. Onderaan op elke tekening schrijf je de belangrijkste taken van elke persoon.

Zie ook methodiekfiche

Het best laat je dit organigram een tijdje hangen. Dan kun je er elke keer naar teruggrijpen als je een initiatief uitwerkt.

Prima! Nu weten we hoe die school van ons er uitziet, we maakten afspraken tussen de leerlingen onderling en met de leerkracht over hoe we met elkaar omgaan in een gesprek. Nu kunnen we ons toespitsen op ideeën en voorstellen verzamelen.

Tips

> Zorg dat alle leerlingen zich 'vrij' durven te uiten

Heb je het gevoel dat de leerlingen zich nog niet echt vrij kunnen of durven te uiten? Dan kun je nog een paar activiteiten of spelen inlassen om de tongen los te maken en de samenwerking te bevorderen.

De bespreking van het verloop van deze samenwerkingsspelen kan een aanzet zijn om **samen afspraken te maken over hoe je met elkaar omgaat**. Hoe vragen we het woord? Hoe luisteren we naar elkaar? Hoe reageren we op elkaar?

Samenwerkingsspelen

Samenwerkingsspelen die collega's hiervoor al gebruikten¹⁴:

De opdracht luidt: **'Kun je iemand vinden...**

- geboren in dezelfde maand als jij?
- met dezelfde kleur van ogen als jij?
- die een zus en geen broers heeft?
- ...

Je mag maar één vraag stellen.'

Om er een spelelement in te stoppen, kun je de eerste drie leerlingen die hun persoon vinden tot 'winnaars' uitroepen. Je legt het spel stil en je bespreekt hoe het komt dat de andere leerlingen hun persoon nog niet vonden. Welke moeilijkheden ondervonden zij?

Om de hele groep te laten samenwerken kun je de leerlingen vragen:

- om op alfabetische volgorde te gaan staan volgens voornaam.
- om op volgorde te gaan staan volgens geboortedatum. Te beginnen met januari.
- ...

zonder één woord te zeggen.

Maak je het graag nog uitdagender? Zet de stoelen dan in een cirkel. Elke leerling staat op een stoel. De leerlingen mogen de grond niet raken als ze op volgorde gaan staan.

Er zijn veel variaties mogelijk. Zo kun je de leerlingen ook gevoelens, communicatiemiddelen of andere dingen laten uitbeelden.

De leerlingen kennen waarschijnlijk zelf ook samenwerkingsspelen. Je kunt ze dus even goed vragen om er zelf een paar aan te brengen.

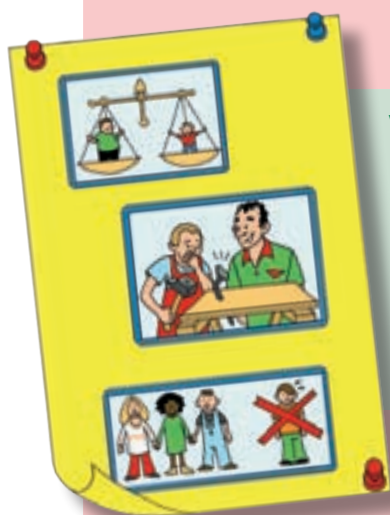
Vragen als 'Wat maakte dat je gemakkelijk kon samenwerken?' en 'Wat hinderde bij het samenwerken?' leiden al snel tot aandachtspunten en afspraken.

Een afsprakenposter

De organisatie Collegio gebruikt in Nederland deze afsprakenposter voor gesprekken tussen jongeren en volwassenen in een verbetergroep¹⁵.

Trek zeker genoeg tijd uit om samen met de leerlingen uit te dokteren, welke afspraken jullie maken. Zo kan iedereen zichzelf zijn en komt iedereen aan bod. Die afspraken kun je in de loop van het proces nog aanvullen en bijschaven.

Visueel afspraken weergeven

Je kunt de gemaakte afspraken ook **visualiseren** met pictogrammen of tekeningen. Vooral bij jongere kinderen werkt een visuele weergave verduidelijkend.

> Rond pas af als iedereen mee is

Rond deze fase pas af als alle leerlingen een goed beeld hebben van wat er te gebeuren staat, van de verschillende stappen die je samen gaat zetten. Geef de kinderen ruim de kans om al hun vragen te stellen. Misschien zijn hier volgens de leerlingen al bijstellingen nodig rond hoe je gaat werken? Die opening is primordiaal. Als de leerlingen bij de start volledig achter het doel en het verloop staan, heb je alvast een goede en warme start gemaakt.

> Bewaak je dubbele positie

Als leerkracht ben je moderator en deelnemer tegelijk.

IDEEËN, KNELPUNTEN EN SUGGESTIES VERZAMELEN

Peilen bij de leerlingen

Doel

Algemene peiling: de ruime waaier van ideeën, knelpunten en suggesties van kinderen over de school in kaart brengen.

óf

Gerichte peiling: ideeën, knelpunten en suggesties van kinderen over een domein (speelplaats) of een concreet voorstel, probleem of idee in kaart brengen.

Nemen we alle partijen die bij een participatieproces betrokken zijn in aanmerking, dan kunnen zowel leerkrachten, directie, ouders, als leerlingen thema's aanbrengen. Op dit moment zoeken we een antwoord op de vraag: **'Waarover willen de leerlingen het hebben?'**

Het is de bedoeling dat we bij de leerlingen zelf thema's sprokkelen. Dat wil zeggen: alles uit hun ervaringswereld zo goed mogelijk aftasten.

Zoals: wat hebben zij te vertellen over de dagelijkse handel en wandel op school? Hoe voelen ze zich in hun klas? Wat vinden ze van het werksysteem in de klas? Wat vinden ze het meest zinvol op school? Kunnen ze vrijuit spreken – oog in oog met hun juf, meester, directeur, directrice? Wat ervaren zij als probleem? Welke ideeën leven er bij hen? En ook: hoe denken ze zelf iets te kunnen bijdragen om de school te verbeteren?

Het kan dus gaan over **thema's in de ruimste zin**: alle ideeën, knelpunten en suggesties van kinderen over de klas of school. Dan spreken we van een **algemene peiling**. Gaat het over een concreet domein zoals de speelplaats of een **concreet** voorstel, probleem of idee dat voorligt? Dan spreken we van een **gerichte peiling**.

Er zijn verschillende methodieken om de ruime waaier aan ideeën, voorstellen en knelpunten die kinderen bezig houden in kaart te brengen.

Bij de leerlingen van de eerste graad is een mogelijke manier van bevragen, ze een tekening laten maken. Een mooi vertrekpunt voor een uitvoerige babbel.

Methodiek Een tekening maken

Vraag de leerlingen een lijn te trekken in het midden van het blad. Bovenaan komt een tekening die gaat over **'Wat vind ik leuk ... op school/ in de klas/op de speelplaats...?'** Onderaan over **'Wat vind ik niet leuk ... op school/in de klas/op de speelplaats...?'** Voor de leerlingen is wat ze tekenen een houvast voor het gesprek achteraf. Ook hier gaat het opnieuw niet om de kwaliteit van de tekening, wel over de informatie die erin zit.

Zie ook methodiekfiche

Een andere manier van werken is de levende enquête. Een soort babbemarkt. Het verloop is wat chaotischer dan als je een tekening maakt en bespreekt.

Methodiek Babbemarkt

Vooraf kondig je aan dat je in de klas een babbemarkt gaat houden. Het onderwerp van alle gesprekken, roddels en geklets op de markt is: **wat kunnen we doen om in de klas werken prettiger te maken?** Je begint met alle banken en stoelen aan de kant schuiven. De opdracht luidt: vorm duo's of trio's en bespreek samen wat er minder leuk is in de klas, en wat je daaraan kunt verhelpen. Daarna maak je een topdrie van de belangrijkste punten. Ben je daarmee klaar? Loop dan met twee of drie naar een andere marktganger, vertel wat je net besprak, en eis minstens één opmerking bij elk voorstel. Zo verbeter je elk idee of voorstel. Op het einde noteer je alle voorstellen op kaarten, en vóór die allemaal in een grote mand belanden, lees je ze hardop voor met de nodige toelichting.

In de basisschool in Ronse organiseerde de vierde klas zo'n babbemarkt rond de vraag: *'Wat kunnen we doen om de school te verbeteren?'* Het leverde een lange **lijst van voorstellen** op.

- Grotere speelplaats
- Meer kunnen spelen op de speelplaats
- Meer bomen op de speelplaats
- Muziek tijdens het knutselen
- Dansjes doen onder de middag
- Ander fietsrek
- Langere speeltijden
- Geen ruzie meer
- Beleefde kinderen
- Een klok in de klas
- Meer banken onder het afdak op de speelplaats
- Limonade in plaats van water op tafel
- Een topje mogen dragen
- Gordijnen in de klas
- De gangen opfleuren en verven
- Zitplaats mogen kiezen in de refter
- Soep voor de boterhamneters
- Geen gladde vloer in de turnzaal
- Mogen chatten in de speeltijd
- Lezertjeskamer met strips
- Geen das meer in het uniform
- Bloembakken op de vensterbanken
- Huiswerk op maat
- Propere toiletten
- Niet meer lopen in de turnles
- Niet meer zo streng zijn op de speelplaats
- In de klas blijven met vriend of vriendin als je ziek bent.

Misschien had je hier ook onredelijke of utopische voorstellen verwacht? Een zwembad op school bijvoorbeeld? Die voorstellen staan hier niet bij omdat de kinderen het opzet goed inschatten en de vraag van de leerkracht dus duidelijk was, ofwel omdat de leerkracht zichzelf als medespeler bleef beschouwen. De leerkracht cijferde zichzelf niet weg. Hij liet de leerlingen niet zomaar alleen hun gangetje gaan. Hij bracht zijn mening in, net als alle leerlingen.

Deins je wat terug voor de drukte van een babbelmarkt? Dan zijn een babbelbox of een fotojacht misschien een geschikt alternatief? Ook methodieken om rechtstreeks van de leerlingen thema's te weten te komen. Maar het gaat er iets meer geordend aan toe. Stillere, schuchtere leerlingen vinden dat prettig: ze komen gemakkelijker aan bod.

Methodiek Babbelbox

In een box, een afgeschermd ruimte, ingericht met een camera en een microfoon, kan een leerling of een groepje zijn zeg komen doen. De meningen, opmerkingen en suggesties van leerlingen registreer je op video.

Ook met de allerkleinsten kun je de babbelbox gebruiken. Gun ze wel even de tijd om te wennen aan 'zichzelf op een scherm zien'. Dat kan met een paar leuke korte spelletjes. Om hun leefwereld naar boven te halen, moeten je vragen nog concreter zijn.

Soms hebben de jongsten andere ideeën

Zo vertelde Janne, een leerling van het zesde: *'Soms hebben de kleintjes dezelfde ideeën. Soms waren hun ideeën beter dan die van ons. Ze wilden bijvoorbeeld dat de mama's en papa's één keer per week in hun klas kwamen. Wij zijn daarvoor te oud, maar voor hen is dat wel leuk.'*

De fotojacht is een wat avontuurlijkere versie omdat de leerlingen op stap gaan. Dat maakt het heel concreet. Het is een activiteit die in één klap de hele school laat gonzen.

Methodiek Fotojacht en rondgang

Met de hele klas of in kleine groepjes maak je een rondgang door de school. De leerlingen nemen zelf foto's. Bijvoorbeeld van de voor hen meest in het oog springende mankementen. Of ze brengen de voor hen belangrijkste plaatsen van de school in beeld. Daarna bespreek je samen de foto's.

Zie ook methodiekfiche

Sommige leerkrachten werken met een **poppenkast** of met **toneeltjes** om leerlingen zich te laten uiten over een thema. De leerlingen werken dan zelf de inhoud van het stuk en de opvoering ervan uit. Andere scholen werken met **stellingen**. Kleine groepjes verzamelen en bespreken in de klas de ideeën van de leerlingen rond een bepaald thema.

De groene fluorescerende envelop

In de school van directeur Jan werken ze met een groene envelop. Elke donderdag krijgt elke klas een grote groene envelop met een stelling, vraag of uitspraak erin.

De stellingen komen soms van de leerlingen en soms van leerkrachten, ouders of directeur. Elke klas discussieert eerst in kleine groepjes en daarna samen over de stelling. Stellingen die al aan bod kwamen: 'In een klas worden soms beloningen en soms straffen uitgedeeld. Wat zijn de dingen waarvoor jij vindt dat er gestraft mag worden? Wat zijn de dingen waarvoor jij vindt dat iemand een beloning verdient? Wat zijn zinnige straffen? Wat zijn leuke beloningen?'

Een andere keer zat dit in een groene envelop: 'Huiswerk ja of nee? Zo ja: wat, wanneer, hoeveel, hoe denken de ouders over huiswerk?' Of dit: 'Hoe zou je graag verjaardagen vieren?' 'Een uitstap moet altijd iets leerrijks bevatten. Wanneer is een uitstap voor jou geslaagd?'

De klassen wisselen telkens op een andere manier hun meningen en ideeën met elkaar uit. Een keer gebeurde dat met reporters die verslag uitbrachten in de andere klassen. Door hun komst voedden ze daar opnieuw de discussie. Een andere keer werden er op de speelplaats borden gezet met de belangrijkste bevindingen van elke klas erop. De klassen maakten één voor één een toer op de speelplaats en mochten hun opmerkingen erbij schrijven. Zo groeit er in deze school telkens opnieuw een nieuw idee of voorstel. Daar zetten ze dan iets rond op. Onlangs nog mondde dat uit in een nieuw uitstappenbeleid. De school zette ook al eens een actie op rond milieu.

De meeste methodieken die we tot nu beschreven, zijn toepasbaar in je klas of als je in groepjes werkt. Om op schoolniveau te werken, vraagt het nog een extra uitwisseling tussen de groepjes of tussen de klassen. Met alle leerlingen samen organiseren scholen wel eens een **schoolforum** of een **radio-uitzending** om de mening van de leerlingen te kennen. Soms zelfs met een echte microfoon en geluidsinstallatie, met reporters in andere klassen, bij de directeur, het onderhoudspersoneel.

Er zijn ook meer 'afstandelijke' methodieken om de meningen, ideeën of suggesties van leerlingen te weten te komen. Denk maar aan de klassieke ideeënbus.

Methodiek Een ideeënbus voor elke klas

Elke klas installeert een ideeënbus. Daarin belanden zowel de ideeën op klas- als op schoolniveau. De vaste afspraak is dat je de inhoud ervan samen gaat bekijken, sorteren (klas- en schoolniveau) en bespreken op de juiste plaats. Het vraagt een sterke begeleiding van de leerkracht. Hij maakt de leerlingen attent op de bus. Hij stimuleert ze bijvoorbeeld om een bepaald punt dat de leerlingen in de gang of in de klas aanklaarten, op te schrijven en in de bus te stoppen.

Zie ook methodiekfiche

Of je richt een vast stuk van een muur in de klas of op de speelplaats in als een soort muurkrant waar iedereen op mag schrijven of schilderen. Of je houdt een **enquête** onder de leerlingen.

Je ziet: er zijn nogal wat methodieken om onderwerpen en suggesties in te zamelen. Door je eigen voeling met de leerlingen en de schoolomgeving kun je nog **het best van al je eigen methodiek** (geprikkelend door de voorgestelde methodieken) ontwerpen.

Op het einde van deze fase beschik je over **een lijst van thema's**, ideeën en problemen die de kinderen nauw aan het hart liggen. Dat is de basis voor de volgende fase.

Methodiek:
'Dit kan anders'-prikkers

Met 'dit kan anders'-prikkers worden kinderen, jongeren en alle andere betrokkenen ondervraagd op en over de plaatsen waar ze regelmatig zijn. Bedoeling is dat ze vanuit hun ervaring op een plek aangeven hoe we het daar anders kunnen organiseren of aanpakken.

Zie ook methodiekfiche

Tips

Het is niet door een bepaalde methodiek te gebruiken dat je participatief werkt. Alles hangt af van *hoe* je zo'n methode vorm geeft. Hoe je met elkaar omgaat, naar elkaar luistert, samen overlegt, elkaars bijdragen apprecieert.

Jouw houding en ondersteuning bepalen **of de eigen zingeving van kinderen aan bod kan komen**. Of ook hún thema's en hun invulling ervan op de agenda komen. Bekijk even van naderbij waar je zoal op kan letten.

> Vragen stellen

Elke methodiek start hoe dan ook met een vraag die je aan de leerlingen stelt. De opdracht die je geeft: bij een algemene peiling is dat een ruime vraag. Bij een gerichte peiling een specifieke vraag.

Is het thema al afgebakend? Dan is het doel in deze fase een gerichte peiling. Het heeft dan geen zin om heel algemene vragen te stellen. Bij de herinrichting van de speelplaats vraag je bijvoorbeeld: 'Wat spelen jullie graag in de speeltijd?'

Het is belangrijk dat je vooraf even stilstaat bij wat je de leerlingen vraagt. Het is de bedoeling om zoveel mogelijk vanuit de leerlingen zelf te laten komen. Dat je ze hun eigen ervaringen en suggesties laat vertolken.

Jouw vragen kunnen de antwoorden van de leerlingen sterk beïnvloeden. Vragen stellen is moeilijk. Want in jouw vraag kan al een antwoord schuilgaan. Voor je het weet, stuur je leerlingen in een bepaalde richting. Eén tip is alvast: je peilt beter **naar concreet gedrag en concrete situaties**. Een vraag als ‘*Wat is er leuk op school?*’ is veel concreter dan een vraag naar motieven zoals de waarom-vraag: ‘*Waarom is de school leuk?*’¹⁶

Een volledige handleiding voor vragen kunnen we je niet meegeven. Het blijft altijd een beetje aftasten en (leren) aanvoelen. Bovendien ben je er zelf bij en kun je altijd met **extra uitleg verduidelijken en je vraag bijsturen**. Als je het gevoel hebt dat leerlingen gaan dromen, dan was je vraag voor de leerlingen wellicht niet duidelijk genoeg. Door bijkomende vragen stuur je je eerste vraag dan bij: ‘Hoeveel gaat dat kosten? Hoeveel plaats zal het springkasteel op de speelplaats innemen? Willen jullie het hele jaar door op het springkasteel spelen? Is er nog plaats voor andere spelen? Wat doen we als het regent?’

> Modereren

Van jou als leerkracht wordt dus verwacht dat je alles in goede banen leidt.

Georges, leerkracht van het tweede leerjaar, vertaalt dit zo: ‘*Als leerkracht moet je wat afremmen en modereren. Je moet dat direct met de leerlingen bespreken en zeggen wat kan en wat niet kan. Ik heb ook gezegd dat sommige lesonderwerpen in de eindtermen staan en dat die dus beslist aan bod moeten komen, lopen in de turnles bijvoorbeeld.*’

Een andere leerkracht zegt: ‘*Door vallen en opstaan leer je wel een gesprek met leerlingen te begeleiden. Leer je voorstellen wikken en wegen. Dat hoeft je niet per se in een cursus te leren.*’

Een paar tips:

> Schep geen valse verwachtingen

Vóór je zoektocht naar thema’s start, maak je de leerlingen het best duidelijk dat niet alles wat zij voorstellen ook gaat gebeuren. Sommige voorstellen zijn misschien niet wenselijk, niet haalbaar of te duur.

Maak ze geen blaasjes wijs. Er zal een selectie gemaakt worden. Ook andere kinderen en volwassenen van de school zullen er afhankelijk van het thema hun zeg over moeten doen.

> Informatie geven helpt

Het is beter dat je voorstellen niet zomaar afvoert. Geef op tijd duidelijke en eerlijke informatie en bespreek ze samen. Zo zorg je ervoor dat de leerlingen zelf de onmogelijke of onrealiseerbare voorstellen eruit halen.

> Confronteren

Je mag de kinderen gerust confronteren met belangen van volwassenen, met jouw ervaringen.

> Openheid

In deze fase is het belangrijk dat jij en de leerlingen genoeg openheid aan de dag leggen. Het doel moet helder zijn en blijven. Wie brengt wat aan en

waarom? Achter de thema's mogen geen verborgen agenda's of valse motieven schuilgaan. Je mag je eigen voorkeur voor een bepaald thema uiten, maar zeg daar dan bij waarom je dat zo belangrijk vindt of wat je daarmee wilt bereiken. Voor de leerlingen geldt natuurlijk hetzelfde.

'Hou de school proper'-actie

Directie en leerkrachten drukken een 'Hou de school proper'-actie door. De leerlingen ondervinden misschien ook wel hinder van vuile toiletten, al te nonchalant omspringen met de jassen en boekentassen in de gang, dus ze stemmen in met het plan. Maar gaandeweg moeten ze vaststellen dat de hele actie neerkomt op meer controle op orde en netheid. Terwijl het vooral de volwassenen waren die het afval op school zo onoverkomelijk vonden.

> Vrij uiten mogelijk maken

De leerlingen moeten het gevoel hebben dat ze zich vrij kunnen uiten. Daarom houden ze waardeoordelen, kritiek en commentaar op elkaars voorstellen in de hand. Probeer zoveel mogelijk sociaal wenselijke antwoorden uit te sluiten. Dat doe je door de leerlingen duidelijk te maken dat er geen juiste of foute antwoorden zijn. Door ernstig in te gaan op wat de leerlingen aanbrengen, door interesse te tonen. Laat ook stille en schuchtere kinderen aan het woord. Door je bijvoorbeeld ook eens uitdrukkelijk naar een stillere leerling te richten: 'Andreas, wat vind jij daar eigenlijk van?'

> Geen negatieve praat over anderen

Duld geen commentaar over uiterlijkheden. Roddel of achterklap moet je terugschroeven naar feiten: wat heeft die persoon dan voor oneerlijks gedaan? Leerlingen moeten de bal en niet de man spelen. Ze mogen niet iemand persoonlijk aanvallen, alleen zijn gedrag. Een ombuiging dus tot informatie die voor de persoon in kwestie relevant en leerrijk is.

> Neem genoeg tijd

Iedereen moet de kans krijgen om na te denken over de voorstellen, om meningen uit te wisselen en eventueel van mening te veranderen.

> Duiden en verduidelijken

Als de leerlingen hun voorstellen formuleren, kan de leerkracht een handje helpen bij de omschrijving door te toetsen wat de leerling wil zeggen in één of een paar zinnen ('Is het dat wat je wilt zeggen? Kunnen we samenvatten dat...?')

> Nauwgezet noteren

Zorg dat je alle onderwerpen, ideeën, problemen, en voorstellen nauwgezet noteert. Dat is de basis voor de volgende fase. Laat de leerlingen voelen dat je door wilt gaan met wat zij aankaarten en voorstellen.

Valkuilen

Behoed jezelf voor deze valkuilen.

> Zelf een onderwerp binnenloodsen

Natuurlijk mag iedereen thema's aanbrengen. Jij als leerkracht ook. Maar hier was het doel om de thema's van de leerlingen te weten te komen. Dan waak je er beter over dat je zelf geen thema's aanbrengt of invult. In de praktijk gebeurt het wel eens dat de directie of de verantwoordelijke leerkrachten een onderwerp binnenloodsen. Leerkrachten, leerlingen en directie hebben heel wat gelijklopende zorgen. Het is maar door het vergrootglas dat iedereen op het onderwerp richt, dat de behandeling ervan aan nuancering wint.

Milieu: wat versta je eronder?

Leerlingen vroegen aan hun leerkrachten wat die verstonden onder een 'actie rond milieu'. En wat bleek? De leerkrachten hadden het over fruit en groenten eten en over het afval op de speelplaats. De leerlingen dachten eerder aan bosuitstappen, aan sorteren en composteren.

> Alle onderwerpen en opmerkingen in de ijskast

Soms organiseren scholen een groots moment, een schoolforum bijvoorbeeld. De pers krijgt een uitnodiging. Leerlingen uiten hun problemen en ideeën. En na het forum is het afgelopen. Niets is meer frustrerend dan al je onderwerpen in de ijskast te zien verdwijnen. Dan wordt zo'n schoolforum eerder een showmoment dan een voorbeeld van participatie.

Want ook ná deze fase is er nog werk aan de winkel.

PRIORITEITEN BEPALEN

Welke thema's vinden de leerlingen het belangrijkste?

Doel

Prioriteiten aftasten en bepalen.

- Overleggen en onderhandelen met de leerlingen over de thema's
- Leerlingen kiezen uit de lijst één of meer thema's die zij het belangrijkste vinden.

Alle thema's die we verzamelden, alle voorstellen om het klas- of schoolgebeuren te verbeteren: ze liggen allemaal voor ons. Wellicht zijn het er een heleboel. Stuk voor stuk kwamen ze naar voor uit onze eigen creatieve manier van bevragen. Maar we kunnen niet alles tegelijk uitvoeren of aanpakken.

Vanaf nu wordt het de kunst om samen met de leerlingen te kiezen: welke ideeën, knelpunten of suggesties vinden zij zelf het belangrijkste?

Daarvoor moet je een zicht krijgen op waar die ideeën, problemen of voorstellen vandaan komen. We moeten van elkaar te weten komen **waarom wie wat aanbracht**, wat de aanbinger er zo belangrijk aan vindt. In deze stap gaat het dus over het oordeel van de kinderen zelf, **vanuit hún beleving en ervaring**, ondersteund door hun leerkracht.

Wat gaan we doen, uitproberen of waar gaan we extra oog voor hebben? Wat pakken we het eerst aan? Waarom verwerpen we andere punten? Antwoorden formuleren op deze vragen is stukken belangrijker dan uitpakken met grootse voorstellen. Jezelf een mening vormen, durven en mogen uitkomen voor die mening, luisteren naar de argumenten van de ander: het zijn vaardigheden die je al doende verwerft. Een mooi actieplan komt er maar als we op een doortastende manier overleggen en kiezen.

Kladpapiertje

Karel, leerkracht in de vierde klas, vroeg zich af wat hem te doen stond nadat hij met de klas onderwerpen boven water had gehaald. Om snel even de zaken op een rij te zetten noteerde hij op een kladpapiertje:

- Ja maar, ja maar, ja maar - hoe doen we dat?
- Alles doen? Onmogelijk - dus kiezen!
- Een paar dingen overhouden
- Hier meer over te weten komen
- Anderen moeten akkoord gaan
- Ook echt doen - hoe?
- Iedereen moet het weten
- Zelf tevreden? Geslaagd?

Het stond er in die woorden, eenvoudig neergekrabbeld. Maar toch zegt het lijstje heel veel. Het is tegelijk een heel volledig overzicht van de stappen die Karel met zijn vierde klas nog moest zetten.

Hoeveel thema's houden we over?

Hoeveel prioriteiten kun je stellen? Moeilijke vraag. Hoeveel thema's mogen er overblijven? Het moet werkbaar blijven en toch wil je graag iedereen enthousiast houden. Je kunt er voor kiezen om één thema over te houden dat de meeste kinderen het belangrijkste vinden. Mogelijks haken er dan leerlingen af omdat ze er zichzelf niet in terugvinden.

Of je laat de **selectie in twee rondes** verlopen. In een eerste selectie vernauwt je alles tot zes thema's. Daarna bijvoorbeeld tot twee, of tot één ruim thema en twee kleinere voorstellen.

Of je kiest voor een getrapte manier van werken. Of je geeft elk voorstel een score. Of uiteindelijk ga je stemmen bij handopsteken.

Alle methodieken hieronder zijn vooral middelen om samen met de leerlingen een complexe werkelijkheid inzichtelijk te maken: een uitnodiging om de voorstellen die ze in hun ijverig enthousiasme aandroegen rustig te benaderen.

Een gestructureerd klasgesprek

In een open maar gestructureerd gesprek met de klas gaan we alle voorstellen na die we bedacht hebben. Elk onderwerp nemen we onder handen. Bij elk voorstel vragen we ons af wat de betekenis, de waarde ervan is, wie erbij betrokken is, wie er beter van wordt. Je bekijkt met de leerlingen of je het voorstel weerhoudt of moet verwerpen. Zo krijg je een uitgedunde maar haalbare lijst van onderwerpen die je verder gaat onderzoeken.

De computertabel van Herman

Herman, leerkracht in het derde leerjaar, had vooraf zelf nagedacht over hoe hij tot een uitgedunde lijst kon komen. Voor zichzelf had hij de voorstellen al min of meer onderverdeeld in makkelijk haalbare, die waar overleg voor nodig was, en de voorstellen die misschien op verzet of geldgebrek zouden stuiten. Maar hij wou liever dat de leerlingen erover praatten, ze samen onderzochten en er zélf de belangrijkste en meest realiseerbare voorstellen uithaalden. Herman zou wel zelf zijn inbreng doen, maar niet als eerste. Op zijn computer had hij alle voorstellen in een overzichtelijke tabel gegoten.

Eerst zou hij de volledige manier van werken aan de leerlingen voorleggen.

- Voorstel kort bespreken: wat is juist het probleem of idee?
- Voorstel een plaats geven
 - Klas, school, losse groep
 - Minder belangrijk - belangrijk - heel belangrijk
 - Makkelijk realiseerbaar - realiseerbaar - moeilijk realiseerbaar - niet realiseerbaar
- Opmerkingen: argumenten, voor- en nadelen
- De niet realiseerbare voorstellen vallen eruit
- Bekijken hoeveel tijd de uitvoering van de volgens ons heel makkelijk realiseerbare en realiseerbare voorstellen van de klas in beslag neemt - kiezen hoeveel we er overhouden - stemmen
- De heel belangrijke voorstellen grondig bespreken - stemmen - er twee overhouden.

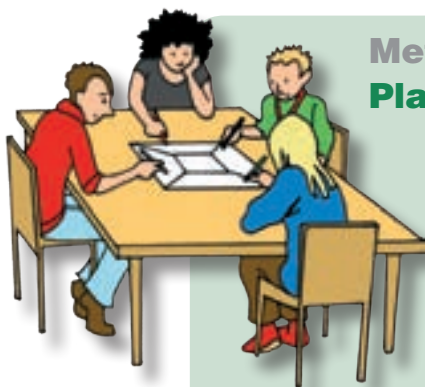
Je kunt dus samen met de leerlingen de lijst van **aangekaarte thema's** eerst **ordenen**. Dat ordenen maakt de berg alleszins overzichtelijker voor bespreking.

Voorkeurlijsten maken in kleine groepjes

Je kunt de leerlingen ook in groepjes opdelen en elk hun voorkeurlijst laten opmaken.

Door alle voorkeurlijsten van alle groepjes samen te voegen, krijg je dan al een eerste selectie.

Elk kind kiest zelf vier onderwerpen. Het einddoel is dat je tot één (of meer) onderwerpen komt waarin iedereen zich kan vinden. De placemat leent zich daar uitstekend voor.

Methodiek Placemat¹⁷

Deel de klas op in groepjes van vier leerlingen. Leg in het midden van elke tafel een placemat. In de zijvakken komen de onderwerpen die ieder voor zich bepaalt. In het middenvak de onderwerpen waarover de groep zich uitsprak. In deze context luidt de opdracht: kies uit de lijst van onderwerpen op het bord de vier belangrijkste voor jou. Daarna beslis je met de groep welke vier onderwerpen je overhoudt.

Zie ook methodiekfiche

De placemat is tegelijk een prettige manier van werken om de leerlingen te leren overleggen en rekening te houden met de mening van de anderen. Ze leren de overstap te maken van hun lijst met **'onderwerpen van mijn voorkeur'** naar een lijst met **'onderwerpen van onze voorkeur'**.

Kijken we even terug naar de lijst van onderwerpen in de vierde klas van de basisschool van Ronse. Na een klasgesprek zou daar deze selectie kunnen uitrollen:

- Muziek in de klas tijdens het knutselen
- Een klok in de klas ophangen
- Zitplaats mogen kiezen in de refter
- Geen ruzie meer
- Soep voor de boterhammeneters
- De gangen opfleuren en verven
- Huiswerk op maat
- Geen das meer in het uniform
- Het bord mogen afvegen
- Niet meer zo streng zijn op de speelplaats
- In de klas blijven met vriend of vriendin als je ziek bent.

Samen met de leerlingen een manier van werken bepalen

Als het over een eerste selectie gaat, kun je ook samen met je leerlingen bepalen hoe je gaat werken. De ervaring leert dat leerlingen zeker vanaf het tweede leerjaar in staat zijn om zelf criteria op te stellen om ideeën te beoordelen. Ze hebben niet zoveel detailvragen nodig als volwassenen soms denken.

De manier van werken van een Kinderjury

In de gemeente Eeklo stelde een kinderjury zelf een manier van werken en criteria op om ideeën te selecteren.

1. Voorwaarden samen bepalen
2. Idee voorlezen
3. Voorwaarden overlopen
 - Goed voor iedereen
 - Iets blijvends
 - Mag niet stuk gaan
 - Geen onmogelijke dingen
 - Niet onnuttig zijn = zinvol
4. Mening geven
5. Stemmen met meerderheid

Samen met de leerlingen een manier van werken en **criteria opstellen** vraagt wel wat tijd (een tot twee uur). Door de eenvormigheid die je samen uitdenkt, win je natuurlijk wel tijd voor de bespreking en selectie zelf. Na twee opmerkingen van medeleerlingen kan de volledige groep al besluiten om een idee te verwerpen.

De leerlingen van deze jury kozen ervoor om na de bespreking een stemming te houden. Vaak hoefden ze niet echt te stemmen. Ze voelden de teneur in de bespreking zelf al meteen aan.

Methodiek Stemmen

Om te stemmen zijn er verschillende leuke manieren: naast het voorstel rode, groene of oranje bollen kleuren, gekleurde wasknijpers ophangen of werken met stembiljetten. Of je zet er een 'stem je rot'-spel rond op. Leerlingen rennen dan naar één van de drie mogelijkheden, het voorstel dat hun voorkeur krijgt. Vooraf kun je afspreken dat iedereen akkoord moet gaan, dat iedereen maar drie ja-stemmen heeft, of dat iedereen bij elk voorstel voor of tegen mag stemmen.

*Welke manier je ook gebruikte om de prioriteiten van je leerlingen te bepalen, nu heb je één of meer thema's die bij de leerlingen hoog op de agenda staan. Je bespreekte ze met je leerlingen. Zij vinden deze thema's het meest belangrijk en relevant. Het zijn **de keuzes van onze klas**.*

Tips

- > **Beperk de tijd tussen thema's sprokkelen en kiezen.** Vroeg je de leerlingen om hun mening of liet je ze voorstellen formuleren rond verschillende thema's of één thema? Wacht dan niet te lang om samen met je leerlingen prioriteiten te bepalen. Want soms schieten kinderen al in actie zonder dat je het weet. Dan beginnen ze een idee alvast uit te werken. Wordt dat idee dan later door een stemming of op een andere manier afgevoerd? Dan wordt de opdoffer alleen maar groter.
- > Voor je kiest, blijft het belangrijk dat je iedereen **met twee voeten op de grond** houdt. Want ook al hebben de leerlingen voorstellen gekozen, dat wil nog niet zeggen dat alles er ook effectief komt of gaat veranderen. Geef dat duidelijk mee aan de leerlingen.
- > **Noteer alle opmerkingen, voor- en tegenargumenten** van de leerlingen in de bespreking. Het liefst in hun eigen woorden.
- > Besteed ook **aandacht aan de groepsprocessen** die zich onder de leerlingen afspelen. Kinderen kunnen elkaar ook manipuleren. Het overleg over de voorstellen kan heel wat stof doen opwaaien over hoe een beslissing tot stand komt. Volgen leerlingen de sterkste of de populairste leerling in plaats van aan hun eigen mening vast te houden? Laten leerlingen zich beïnvloeden? Wegen sommige leerlingen meer dan andere op de beslissing? Gebruikt iemand machtsargumenten in plaats van redelijke argumenten? Hanteert iemand trucs of manipulatie? Allemaal vragen die op zich ook onderwerp van gesprek kunnen worden.
- > **Stemmingen leveren soms rare resultaten op.** Als je stemmingen helemaal lostrekt van de bespreking, houdt dat een gevaar in. Misschien zijn de geopperde argumenten al wat vervaagd. Misschien haalt een leuk maar minder haalbaar idee het achteraf boven een nijpend probleem of een eenvoudig uitvoerbaar idee.
- > Veel leerkrachten raden aan om zeker **ook makkelijke, snel realiseerbare** voorstellen of kleine veranderingen over te houden. 'Zorg dat de groep ook wat kleinschalige punten selecteert. Dat verhoogt de motivatie om mee te werken rond andere, klasoverstijgende initiatieven.' 'Kleine realisaties omzeilen de hele procedure van vragen aan directeur, geld vrijmaken, en zo zien leerlingen dat er dingen kunnen.' Een kort gesprek binnen de klas volstaat om deze punten uit te werken.
- > Zorg dat de leerlingen **niet alleen maar tastbare voorstellen** selecteren. We mogen participatie niet herleiden tot momentane concrete tastbare resultaten. Ook omgangsvormen en hoe een groep samenwerkt, zijn belangrijke thema's.
- > Zorg ervoor dat je niet onnodig verzandt in **detaildiscussies**, die voor de leerlingen wel eens saai worden. En misschien na de keuzes overbodig blijken te zijn.
- > Het spreekt voor zich dat je een idee of probleem in de bespreking duidt en **omzet in een voorstel**.
- > Zijn je leerlingen het niet gewend om hun mening te geven, te luisteren, te overleggen? Wees dan **geduldig**. Misschien gaat het er bij de start wat rumoerig aan toe. Grijp dan gerust in. Of grijp terug naar de afspraken die je eerder met je leerlingen maakte (zie pag. 52-53)

MEER INFORMATIE INWINNEN OVER HAALBAARHEID

Doel

Nagaan wat we nog meer moeten weten over de voorstellen zelf.
Meer te weten komen over de gekozen voorstellen.

De prioriteiten van onze klas liggen op tafel. Er zijn wellicht kleine punten die je onmiddellijk kunt realiseren. Denk maar aan:

- Het bord mogen afvegen
- De dag starten met een babbel
- Naar het toilet mogen gaan
- De stoelen en banken in de klas herschikken.

Ze belangen alleen jouw klas aan. Je hebt een goed zicht op wat er allemaal moet gebeuren. Stappen zoals haalbaarheid toetsen, voorleggen en goedkeuring vragen aan andere schoolbetrokkenen, zijn overbodig. Jouw eigen ervaringen gebundeld met die van je leerlingen volstaan. Je beslist samen en gaat aan het werk (zie 'De beslissing uitvoeren' pag. 78).

Van andere punten stel je vast dat het moeilijker in te schatten is of ze haalbaar zijn.

- Geen das meer in het uniform
- Geen ruzie meer
- De gangen opfleuren en verven
- Niet meer zo streng zijn op de speelplaats
- Een nieuw bord in de klas
- In de klas blijven met vriend of vriendin als je ziek bent.

Misschien zijn er andere belangen in het spel? Gaat dit de andere leerlingen, leerkrachten of zelfs ouders aan? Misschien is er geld nodig? Of een paar handige Harry's? Je hebt hoe dan ook meer informatie nodig vóór je beslist of het kan.

Misschien duiken deze vragen wel op?

- > Is er **ruimte** nodig? Hoeveel? Hébben we die?
- > Is er **geld** nodig? Waar halen we dat vandaan?
- > Heb je speciaal **materiaal** nodig om het voorstel uit te voeren? Waar halen we dat vandaan?
- > Hoeveel **tijd** hebben we nodig om het op te lossen of uit te voeren?
- > Wat kunnen we **zelf** met de klas oplossen of realiseren?
- > Wie kan ons **helpen**? Ouders, buurtbewoners, andere leerlingen, leerkrachten of klassen?
- > Hoe nemen we contact op met die mensen?
- > Wat **moeten we kunnen** (vaardigheden) en doen om het zelf op te lossen of te realiseren?

Informatie verwerven blijft constant belangrijk. Tijd dus om de mogelijkheden en beperkingen van onze klasvoorstellen bloot te leggen vanuit een ander perspectief. Misschien krijgen onze voorstellen er wel een andere wending door?

Wat moeten we nog meer weten?

We starten bij de vraag 'Wat weten we al?' Al heel wat! Uit de gesprekken en discussies in je klas – tussen jezelf en je leerlingen, en tussen je leerlingen onderling – kwam al heel wat bruikbare informatie.

Verder vragen we ons nog af:

- Wat moeten we nog meer weten?
- Aan wie kunnen we dat vragen?
- Waar kunnen we die informatie vinden?
- Wat gaan we doen om die informatie te krijgen?

In een klasbespreking los je de vier vragen samen met je leerlingen op. 'Wat we gaan doen om die informatie te krijgen', bepaal je door de andere drie vragen te overlopen.¹⁸ (zie bijlage, tekeningen 'Wat moeten we nog meer weten?')

Soep voor iedereen

'Ook soep voor de boterhammeneters' was het thema van een bespreking in de klas van leerkracht Gorik. Dit kwam op het bord:

<p>Weten?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Soep verwarmt - Veel leerlingen goed idee - Werkt in andere scholen - Soep is gezond - Extra soep nodig - Extra afwas - Geld nodig 	<p>Nog meer weten?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Directeur akkoord? - Ouders akkoord? - Wie eet mee? - Wie maakt soep? - Wie doet afwas? - Kostprijs? - Wie betaalt? - Arme kinderen?
<p>Aan wie vragen?</p> <ul style="list-style-type: none"> - De directeur - Het keukenpersoneel - Firma van automaten - Andere kinderen - Ouders 	<p>Doen?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bezoek directeur: Stef, Adriaan, Dorien - Gesprek oudercomité: Gorik - Praten met keukenpersoneel: vrijdag 11 uur refter: iedereen - Internetfirma zoeken + kostprijs: Jelle en Astrid - Leerlingen bevragen: Adriaan en Thomas

Alle vier de vragen kun je ook onderzoeken met een detectivespel.

Methodiek Detectiveschrift

Laat je leerlingen het voorstel kiezen dat ze het liefst onderzoeken. Per voorstel ontstaat er zo een werkgroepje. Elk groepje krijgt een detectiveschrift. Daar staan gerichte vragen in en lege pagina's. Op de lege pagina's schrijven we alle informatie die we al hebben. We schrijven ook over de nieuwe 'onderzoeksopdrachten' die we plannen.

Zie ook methodiekfiche

Op het einde van deze fase weet je welke extra informatie je samen met je leerlingen nog gaat inwinnen, waar en bij wie. Vanaf nu gaan we informatie verzamelen.

Tips

> Maak duidelijke afspraken rond informatie verzamelen

Spreek je met de leerlingen af dat zij zelf extra informatie over hun voorstel gaan inzamelen? Maak je afspraken dan heel concreet en duidelijk. Tegen wanneer moeten ze de extra informatie bij elkaar krijgen? Kunnen ze er in de uren aan werken? Wanneer kunnen ze bij jou terecht voor ondersteuning?

Laat ze in hun eigen woorden vertellen wat ze tegen de volgende samenkomst onderzoeken en hoe ze dat gaan doen. De rest van de klas – jijzelf inbegrepen – kan ze dan nog extra tips geven.

> Soms is even oefenen geruststellend

Voor je leerlingen naar andere personen stappen, is het soms handig om dit even in de klas of in een klein groepje te oefenen. Niet om er een show rond op te voeren. Wel om iedereen vertrouwd te maken met de nieuwe manier van werken. Want soms hebben de leerlingen schrik, zijn ze het niet gewend en kunnen ze jouw hulp best gebruiken. Of zoals Jorien het zegt: *'De leraar zet je op weg en dat is veel gemakkelijker. Ik zie mezelf niet zo direct naar de directeur toe gaan. De leerkrachten weten al meer hoe dat zit. We hadden er eerst samen over nagedacht.'*

Leerkrachten en leerlingen geven elkaar tips

Sven, leerkracht van klas 5, bereidde alles met zijn leerlingen samen voor. Toen ze klaar waren met hun antwoord op de vier vragen, vroeg hij zijn leerlingen: *'Hoe gaan jullie contact opnemen met die persoon?'* De leerlingen brachten zelf allerlei manieren aan: *'Telefonisch, per brief, met een bezoekje, via e-mail.'* *'Hoe ga je jezelf en jouw idee voorstellen?'* ging Sven verder. *'Gewoon'*, zei Lander. *'Ik vind dat we nu al moeten nadenken over welke vragen we gaan stellen'*, reageerde Sven: *'We kunnen die man geen tien keer lastig vallen omdat we niet goed voorbereid waren.'* En zo ging het gesprek nog even verder. Uiteindelijk besliste de klas dat alle groepjes het opzoekwerk (o.a. zoektermen voor het internet bepalen) en de gesprekken in de klas zouden voorbereiden. Om de gesprekken voor te bereiden, speelden ze rollenspelen. Voor het opzoekwerk spraken ze af wanneer ze dat zouden doen. Sommige leerlingen wilden daarvoor naar de bibliotheek gaan. Daarom laste Sven het bibliotheekbezoek iets sneller in dan hij in zijn eigen planning voorzien had.

> Motiveren, stimuleren en ondersteunen

Door de leerlingen gewoon op onderzoek uit te sturen, is de klus nog niet geklaard. Als leerkracht blijf je een belangrijke motiverende en stimulerende kracht.

Maarten vertelt over hun zoektocht: *'Op een bepaald moment vielen we bijna stil. Toen zei de meester daar iets van, en dan zijn we er weer ingevlogen.'*

Jouw oprechte interesse werkt motiverend. Het mag dan wel gaan over voorstellen van de leerlingen, voor hen is het belangrijk te voelen en te ervaren dat ook jij erachter staat, er samen met hen tegenaan wil gaan.

Leerlingen van de eerste, tweede en derde klas zullen het onderzoek eerder 'samen' met hun leerkracht doen. Zij hebben meer ondersteuning nodig.

DE MENING EN HET ADVIES VAN ANDEREN VRAGEN, IN EN BUITEN DE SCHOOL

Doel

Nagaan wat de anderen op school ervan vinden

Wat doe je met je klasoverstijgende voorstellen? Of de voorstellen waarover ook jij nog extra advies moet inwinnen vóór je knopen doorhakt of toestemming geeft?

Wordt het voorstel van jouw leerlingen gedragen door anderen? **Hoever wil en kan de rest** – leerkrachten, directie, leerlingen, ouders – **erin meegaan?**

Het is belangrijk dat je nagaat wat mensen buiten je klas ervan denken. En dan duiken er weer andere vragen op.

- > Aan wie moeten we iets gaan **vragen?**
- > Wat moeten we waar ter **bespreking of ter goedkeuring voorleggen?**
- > Wie moet het mee **ondersteunen?**
- > Wie moet zeker **op de hoogte zijn?**

De mening en het advies van leerlingen uit de andere klassen

Moet je een voorstel voorleggen aan andere leerlingen op school?

Dan is het belangrijk dat je die andere leerlingen eerst informeert over al wat jullie in de vorige rondes bespraken. Wie actief meedoet, vergeet wel eens dat niet iedereen alles kan horen en zien wat op die eerdere samenkomsten (op klas- of schoolniveau) aan bod kwam.

Er zijn verschillende manieren waarop je te weten komt of jullie voorstellen, ideeën en aanpak van problemen ook in de rest van de school genoeg draagvlak vinden.

Je kunt **klasbezoeken** organiseren. Jouw leerlingen bezoeken – al of niet samen met jou – de andere klassen. Ze leggen hun voorstel voor en vragen de leerlingen hun mening. Met de bevindingen komen ze terug naar jouw klas.

Een andere mogelijkheid is: een **schoolforum** opzetten. Dat is een samenkomst met de hele school. Iedereen die wil, kan zijn mening over een voorstel geven. Dat vraagt wel wat organisatie en wordt snel vermoeiend voor de leerlingen. Je moet lang luisteren voor je zelf iets mag zeggen.

Een minder saai alternatief is een **toneelvoorstelling** opvoeren voor de hele school of per klas. Korte toneelstukjes of sketches met nabespreking voor iedereen of achteraf in de klas.

Of je roept een **tijdelijke werkgroep** in het leven om de kwestie uit te klaren. Leerlingen en andere schoolactoren op wie het voorstel of thema een invloed heeft of die interesse tonen voor het thema, wisselen in een tijdelijke werkgroep hun meningen en voorstellen uit (meer daarover in hoofdstuk 4).

Kies je ervoor om met tussenpersonen te werken? Dan verdeel je de taken meer. Je leerlingen of jijzelf **spreken** dan bijvoorbeeld **alle leerkrachten aan** met de vraag om het voorstel in hun eigen klas te bespreken. Ze krijgen daarvoor wel richtlijnen mee vanuit de klas.

Leerkracht Gorik koos voor een **korte bevraging of enquête**: 'Wie zal soep eten als die er komt?' Dan stelt je klas of een groepje leerlingen een korte vragenlijst op, of ze gaan leerlingen interviewen op de speelplaats.

En wat dacht je van een **tentoonstelling** in de refter of in een polyvalente zaal? Om de voorstellen van de leerlingen in de kijker te zetten? Leg ook blanco papieren klaar, of zorg voor een brievenbus waarin de andere leerlingen hun mening en suggesties over elk voorstel kwijt kunnen.

Je kunt ook methodieken uit het deel 'prioriteiten bepalen' (pag. 62-66) met elkaar combineren. Een stemming op een schoolforum bijvoorbeeld.

Of je vraagt het aan de leerlingen zelf: dan komen er beslist nog andere creatieve manieren van bevragen naar boven.

Het voordeel is hoe dan ook dat de hele school zich buigt over de voorstellen die iedereen aanbelangen. Dat levert gegarandeerd een geanimeerde discussie op over de noodzaak van voorstel x of y. En het verhoogt de betrokkenheid en de samenhang.

De mening en het advies van het schoolpersoneel

Heb je voor het voorstel de mening en het advies van je collega's nodig? Of de toestemming van je directie om verdere stappen te zetten?

Dit zijn vier manieren om te polsen bij het schoolpersoneel. Combinaties kunnen ook.

- Leerlingen bezoeken de directeur en bespreken hun voorstel.
- De personeelsvergadering bespreekt het voorstel van de leerlingen.
- Alle leerkrachten en ander personeel reageren schriftelijk op het voorstel van de leerlingen.
- Je organiseert een samenkomst met afgevaardigden of met alle betrokkenen.

Leerlingen in gesprek met de directeur

Jouw leerlingen bezoeken de directeur. Of omgekeerd: de directeur bezoekt de verschillende klassen.

De voorstellen worden rechtstreeks met de leerlingen zelf besproken. De directeur luistert aandachtig en geeft zijn bedenkingen en suggesties. Soms stelt hij extra vragen waar hij eerst een antwoord op wil. Of hij stelt voor om zelf eerst bepaalde dingen te onderzoeken (de huidige financiële toestand, het draagvlak bij ander personeel of ouders bijvoorbeeld). (Zie ook fiche 'Kleine methodieken: Lunch met de baas')

Kippen

Bij directeur Steven willen de leerlingen kippen op school. In zijn gesprek met de leerlingen zegt hij dat hij eerst contact wil opnemen met de milieuscheper. Eerst moet de gemeente toezeggingen doen voor materiële voorzieningen zoals het kippenhok, en voor de kippen zelf. Aan de leerlingen vraagt hij om ondertussen even na te denken over hoe ze de kippen gaan verzorgen. Welke afspraken maken ze en wat gebeurt er met de kippen in de vakantie?

Soms neemt de directeur onmiddellijk een beslissing. Soms beslist hij samen met de leerlingen. Als dat nodig is, pas je (samen) de voorstellen nog aan.

Bespreking op personeelsvergadering

Meestal raadpleegt de directeur andere geledingen op school. Zo maakte in een basisschool elke klas een lijst met vier onderwerpen waarvan de leerlingen graag werk wilden maken. De leerkrachten bezorgden alle lijsten aan de directeur. De afspraak was: samen met de leerkrachten gaat hij zich op een volgende teamvergadering over de voorstellen buigen. Samen schrijven ze dan hun reactie uit met argumenten waarom en onder welke voorwaarden iets wel of niet kan. Deze neerslag lichten ze uitvoerig in alle klassen toe, vóór de eigenlijke klasbespreking.

Vuile jassen

Het voorstel van één van de eerstejaarsklassen: 'Op de speelplaats komen tekenborden met krijtjes. Ze komen op de houten schutting naast de zandbak.'

Een fragment uit de neergeschreven reactie van de personeelsvergadering: 'De leerkrachten vinden dit een goed voorstel. Maar als we de tekenborden op de houten schutting naast de zandbak hangen, zijn we bang dat de jassen van de leerlingen vuil gaan worden van het krijt. De houten schutting staat aan de zitbanken van de school.'

We gaan akkoord met het voorstel als de tekenborden op de buitenmuur van het lokaal van voor- en naschoolse opvang komen.

We stellen de leerlingen vier dingen voor.

- Dat de leerlingen van het eerste leerjaar verantwoordelijk zijn voor de krijtjes.
- Dat de borden goed gebruikt worden en dat er geen ongepaste tekeningen of teksten verschijnen.
- Dat de krijtjes en bordwissers bewaard worden in het lokaal van de voor- en naschoolse opvang.
- Dat er bij te veel misbruiken een sanctie volgt.'

De klas besprak de reactie en de opgelegde voorwaarden. De leerlingen waren blij dat ze samen met hun leerkracht met de uitwerking van hun voorstel konden starten.

Een voorstel van de vijfde klas was: 'Leerlingen beslissen mee waar ze op uitstap naartoe gaan.' Leerkrachten en directie stelden het voorstel één jaar uit. De reactie was: 'We vinden het een goed voorstel, maar omdat de uitstappen voor dit schooljaar al geregeld zijn (bussen, toegangen, gidsen, financiës), kunnen de leerlingen pas vanaf volgend schooljaar mee bepalen waar en hoe we de uitstap organiseren.'

Schriftelijk reageren

In een andere school konden **alle leerkrachten schriftelijk reageren** op de voorstellen van de leerlingen. De directeur bracht de gemotiveerde reacties van de leerkrachten samen. Hij nam ze door en reageerde op basis daarvan op de voorstellen van de verschillende klassen. Soms formuleerde hij een aangepast voorstel.

Een aangepast voorstel is zeker niet altijd negatief. Sommige leerkrachtenteams hertalen de voorstellen zo, dat niet alleen één leeftijdsgroep ervan geniet, maar verschillende. Ze trekken het gesprek open, houden rekening met de belangen van andere leerlingen.

Meer dan OXO

Het oorspronkelijke voorstel van de leerlingen in een Lokerse basisschool was: *'Er worden nieuwe spelletjes geschilderd onder het afdak van de speelplaats: hinkelpad, slangetjes, twister, damspel en een OXO-spel.'*

Directeur Leen paste op basis van de reacties van de leerkrachten het voorstel aan: *'Er worden meer spelletjes geschilderd op de speelplaats(en), zodat alle leerlingen ervan kunnen genieten. Er blijft genoeg ruimte vrij om te spelen. Met een beurtroelsysteem stellen we per klas aangepast klein spelmateriaal ter beschikking. Binnen een redelijke termijn voorzien we een groter afdak op de grote speelplaats.'*

Samenkomst met betrokkenen

Vóór directeur of leerkracht beslissingen neemt, kan hij eerst een samenkomst organiseren met de meest direct betrokkenen of hun afgevaardigden. Hij wil eerst iedereen horen en dan pas knopen doorhakken. Of hij wil het voorstel, probleem of idee samen met een paar betrokkenen eerst grondig onderzoeken. Dan mondt een eerste samenkomst vaak uit in de oprichting van een tijdelijke werkgroep. In hoofdstuk 4 lees je meer over deze georganiseerde overlegvorm.

Opstopping aan de schoolpoort

Een voorstel dat op die manier bijgestuurd werd in een school in Antwerpen: *'Ouders die hun kinderen komen afhalen, wachten aan de andere kant van de straat om opstopping aan de schoolpoort te voorkomen.'* In de klas vertelde de directrice dat ze het probleem van de opstopping zeker erkent, maar dat de oplossing die de leerlingen voorstellen niet haalbaar is. Veiligheidsredenen waren haar belangrijkste zorg. De directrice vond dat er zeker iets aan het probleem moest gebeuren. Ze stelde de leerlingen voor dat zij een verbetergroep zou samenroepen. Ze zou ook de ouders uitnodigen om mee te doen met de verbetergroep. Zij lagen toch mee aan de basis van het probleem?

Tips

> Waak over de verschillende belangen

Vaak is het de taak van de volwassenen op school om extra oog te hebben voor de belangen van alle schoolbetrokkenen voor je een bepaalde richting uitgaat of voor je iets beslist.

> Betrek er alle belanghebbenden bij

Soms moet je een beslissing uitstellen tot je alle belanghebbenden hoorde. In deze fase kun je beslissen om een extra overlegvorm in te lassen zoals een verbetergroep bijvoorbeeld. Het spreekt voor zich dat in zo'n overleg tussen kinderen en volwassenen veel aandacht gaat naar de gelijkwaardige inbreng van alle partijen. Daarover lees je meer in hoofdstuk 4.

> Oordeel met kennis van zaken

De voorkeur gaat uit naar voorstellen bespreken met de leerlingen erbij. Als volwassenen zich alleen over de voorstellen van kinderen buigen, dan is het belangrijk dat de leerkracht of de andere persoon die betrokken was bij de totstandkoming van de voorstellen bij de bespreking aanwezig is. Dit om de voorstellen van de kinderen **te duiden en te verduidelijken**. Al vaker bleek dat volwassenen voorstellen van kinderen afkeurden omdat ze de ware grond of betekenis ervan niet genoeg kenden.

> Motiveer

Het is belangrijk dat volwassenen met motieven en **heldere en redelijke argumenten** duidelijk aangeven wat ze van het voorstel vinden. Soms zijn voorstellen wel haalbaar, maar niet gewenst door de school. Wat in de ene school kan, kan niet noodzakelijk ook in een andere school. Hier speelt de schoolcultuur en de visie van de school een belangrijke rol.

Of het nu een haalbare of een onhaalbare kaart is voor de school: een goede motivatie is altijd op zijn plaats. Het zou niet de eerste keer zijn dat volwassenen voorstellen van kinderen eerst afdoen als onhaalbaar, tot bij de realisatie ervan het tegendeel blijkt. Belangrijk is de openheid om samen met de leerlingen het voorstel bij te schaven zodat het misschien toch voor iedereen wenselijk en haalbaar wordt. Alles staat of valt met de bereidheid om naar elkaar te luisteren en samen te zoeken.

SAMEN BESLISSEN

Doel

Op basis van de ingewonnen informatie en reacties beslissen.

- Een afsprakenlijst opstellen
- De afsprakenlijst bekendmaken

De haalbaarheidstoets leidt tot een beslissing

Normaal beschik je nu over alle nodige informatie om beslissingen te nemen: je hebt de lijst met de meest wenselijke voorstellen grondig onderzocht. Waar dat nodig was, zocht je naar extra informatie binnen of buiten je school.

Genoeg gewikt en gewogen, genoeg advies van anderen: nu ben je klaar om beslissingen te nemen.

Stel dat je samen met je klas nagaat of het voorstel om met 'weekcontracten' te werken haalbaar is. Dan houdt weinig je nog tegen om daarmee aan de slag te gaan.

Het zal jou en je leerlingen zeker overkomen dat een voorstel de haalbaarheidstoets niet doorstaat. Er is bijvoorbeeld te weinig plaats op de speelplaats om die skateramp veilig te installeren. En soms valt er een negatieve beslissing omdat je – ondanks de haalbaarheid – bijvoorbeeld bij de collega's te weinig draagvlak vindt om met het voorstel akkoord te gaan.

Als leerkracht kun je die beslissingen soms samen met de leerlingen snel nemen. Sommige voorstellen van leerlingen komen spontaan aanwaaien. Er is niet altijd een langdurig proces nodig van selecteren, informeren, wikken en wegen. Het belangrijkste blijft elke keer dat de meeste leerlingen de uiteindelijke beslissing dragen, en dat alle leerlingen meedoen in het beslissingsproces.

Je beslissingen en afspraken bekendmaken

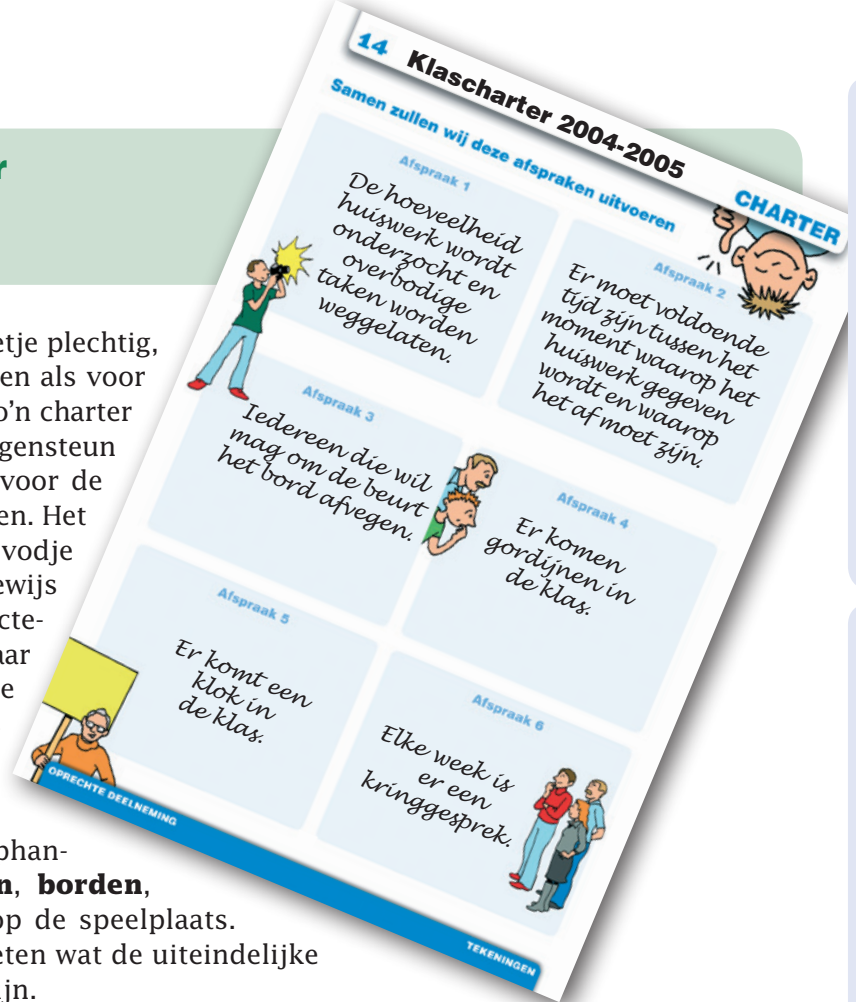
In een kringgesprek of op een ander moment kun je de definitieve beslissingen die je met de leerlingen nam nog even extra in de verf zetten. Je kunt ervoor kiezen om de punten waarover overeenstemming is in een klascharter (of schoolcharter) op te tekenen. Als je het charter samen opfleurt, is het leuk om het op te hangen in de klas.

Een klascharter

Het klinkt misschien een beetje plechtig, maar zowel voor de leerlingen als voor leerkrachten en directie is zo'n charter toch een krachtige geheugensteun voor de verbintenis die ze voor de behandelde thema's aangingen. Het charter is niet zomaar een vodge papier: het is een duidelijk bewijs dat de partijen elkaar respecteren en – als dat nodig is – elkaar kunnen herinneren aan wat ze overeenkwamen. Zo verlies je niets uit het oog.

Op schoolniveau kun je de beslissingen of afspraken ophangen op **grote spandoeken, borden, affiches** in de gangen en op de speelplaats. Iedereen op school moet weten wat de uiteindelijke beslissingen of afspraken zijn.

Veel gebruikte manieren om de hele school te informeren zijn de nieuwsbrief en de klasbriefings.

Nieuwsbrief

De directie en een verantwoordelijke leerkracht zetten eventueel samen met een paar leerlingen in een beknopt verslag wat ze bespraken of beslisten (in de klas, werkgroep, ...). De nieuwsbrief gaat naar alle klassen. Daar wordt hij voorgelezen, en gaat elke klas in op de berichtgeving.

Klasbriefing

Telkens als dat nodig is, als er informatie komt van een andere geleding op school (voor en na een klasgesprek, werkgroepvergadering, ...), geeft de leerkracht of de afgevaardigde van de klas tekst en uitleg bij een nieuwe wending in het overleg.

Blijf zeker ook de ouders op de hoogte houden van de voorstellen die onder de kinderen leven, en over de keuzes die je uiteindelijk maakt. Ouders zijn ook geïnteresseerd in hoe de school met hun kinderen werkt.

Tip

Een tip van leerkrachten voor deze fase: het is belangrijk om de genomen beslissingen op een aantrekkelijke manier bekend te maken. Een charter met mooie lay-out maakt indruk, maakt er een serieus gebeuren van.

DE BESLISSING UITVOEREN

Doel

- Opdrachten duidelijk uitklaren
- Taken verdelen en uitvoeren
 - Wat doen de kinderen?
 - Wat doen de volwassenen?
- Iedereen op de hoogte brengen van de realisaties

De leerlingen als uitvoeringspartners

Je betrok de leerlingen bij de keuze van de thema's: op zich al een mooie vorm van participatie. Dat is natuurlijk nog geen garantie dat die beslissingen ook uitgevoerd of nageleefd worden. Overgaan tot concrete realisaties is iets waar de leerlingen al lang op zitten te wachten. De kunst bestaat er nu in om evenveel aandacht en energie te besteden aan de manier waarop je de voorstellen, ideeën of problemen uitwerkt of aanpakt.

De vraag die dan rijst is: **'Hoever kunnen en willen we gaan?'**

- > **Welke taken** zien de kinderen en de volwassenen?
- > Welke taken kunnen en willen de kinderen en de volwassenen **zelf opnemen**? Wat doen de kinderen en wat doen de volwassenen?
- > **Tegen wanneer** willen de kinderen en de volwassenen dat de taken uitgevoerd zijn?

In onderling overleg met de kinderen ga je samen met andere volwassenen na welke taken er zijn, wie ze gaat invullen en tegen wanneer. De betrokkenheid van de kinderen verschilt naar gelang van het thema, de voorstellen en wat er in jouw klas of in de school op dat ogenblik gebeurt.

Misschien willen jouw leerlingen morgen in gang schieten zodat het voorstel twee weken later al gerealiseerd is. Maar jij als leerkracht hebt misschien die week net heel wat werk met een project dat al uitgetekend was. Er zijn **marges**. Die marges geef je het best duidelijk mee aan de leerlingen als je afspraken maakt rond de uitvoering.

Hoe dan ook is het voor veel voorstellen belangrijk dat je duidelijkheid schept over de datum of het tijdstip waarop iets bereikt moet zijn of start. Verschillende personen op school krijgen verantwoordelijkheden toegewezen.

Bijvoorbeeld: vanaf wanneer gelden de nieuwe speelplaatsafspraken? Iedereen leeft ze na en kijkt erop toe. Andere voorstellen vragen misschien wat handenarbeid.

Belangrijk is dat de leerlingen bij elke stap – ook bij de uitvoering – **geïnformeerd en betrokken blijven**. Om tijd te winnen of uit schrik zondigen we wel vaker tegen deze regel. Er is niets op tegen dat de leerkrachten zelf instaan voor taken als ze dat zo communiceren naar de leerlingen toe.

Wat doen de kinderen en wat doen de volwassenen?

De vraag is: 'Wat doen de kinderen en wat doen de volwassenen?' Hier moet in samenspraak een afdoend antwoord op komen.

Voor 'details' is het antwoord op deze vraag vaak eenvoudig.

Kleurrijke beslissingen

Bij meester Jan besliste de klas om de gordijnen geel te verven. De mama van Jorien wil de verf kopen. Ze is ook bereid om de gordijnen in haar wasmachine te verven. Joriens taak is: de gordijnen meenemen naar huis. Anthon, Simon en Heike halen de gordijnen van de muur.

De klas van juf Sylvie besliste om de verjaardagen telkens in de namiddag te vieren na de middagpauze. Er komt een beurtrol voor de leerlingen, telkens vijf, die de klas in de middagpauze gaan versieren. Wie jarig is mag niet mee versieren. Het moet een verrassing blijven. De juf houdt de beurtrol in de gaten. Na de viering ruimt iedereen samen op. Iedereen ziet daar samen op toe.

Voor sommige taken zijn specifieke vaardigheden nodig: timmeren, verven, metselen. Soms is het perfect mogelijk dat je even tijd neemt om die vaardigheden te verwerven en de randvoorwaarden te scheppen zodat je leerlingen kunnen meehelpen.

Denk even terug aan de schilderwerken. De leerlingen van het vierde kunnen op een onschadelijk stuk hout leren verven met rol of borstel. De volwassenen plakken de randen af, leggen plastic op de grond enz. Tot slot verven ze samen de muur. Het metselwerk laat je over aan een professionele bouwvakker. Een van de volwassenen op school heeft als taak om contact op te nemen met die externe vakman.

Er zijn heel wat mogelijkheden en gradaties. Het is niet de bedoeling dat je alles aan de kinderen overlaat of in hun schoenen schuift. Als leerkracht blijft je ondersteunende rol bestaan. Er blijft altijd wel een minimale ondersteuning en organisatie van de leerkrachten nodig. **In de meeste gevallen blijf je als leerkracht eindverantwoordelijke.**

De materialenkoffer in handen van de leerlingen

Op de school van Josse beslisten ze om materialenkoffers samen te stellen voor de speeltijd. Op basis van de ingezamelde informatie over spelmateriaal en kostprijzen stelden de leerlingen een budget en de koffer samen. De derde graad verzorgt het uitleensysteem van speelgoed in de pauzes. De leerlingen houden fiches bij van wie wat leent, en controleren of al het speelgoed stipt terugkomt. Elke maand bekijken ze samen met de leerkrachten de situatie. Als dat nodig is, sturen ze bij.

Ook voor de realisatie werken kinderen en volwassenen dus samen. *'Samen nagaan wie het best wat doet, leidt tot de beste en meest bevredigende resultaten.'* Dat concludeert een leerkracht. Iets wat de leerlingen zelf kunnen, pakken ze het best samen in een les aan. Ook hier zijn de leerlingen partner in het gebeuren en nemen zij zelf verantwoordelijkheden op, leveren ze zelf hun bijdrage aan de uitvoering.

Sommige voorstellen vragen een extra inspanning van een volwassene. Zo vroegen de leerlingen van het derde of de turnlessen niet anders konden. Eline zegt: *'De turnlessen waren altijd saai. Altijd met toestellen. We wilden meer echte sporten. Ondertussen zijn de turnlessen aangepast. We kunnen mee kiezen welke les er komt.'* Het is duidelijk dat dit een extra inspanning van de turnleerkracht vraagt.

Realisaties bekendmaken

De kinderen en volwassenen hebben een voorstel of idee gerealiseerd of een oplossing voor hun probleem gevonden. Hoog tijd om naar buiten te komen met wat er in de klas gebeurde, wat een groepje leerlingen realiseerde of zelfs wat de hele school deed of afsprak.

Er zijn verschillende manieren om de andere kinderen en volwassenen te laten zien wat je realiseerde: een kort verslag, een informatiebord, de schoolkrant, een lijst met de verwezenlijkingen ophangen in het toilet, in de speeltijd een korte samenkomst plannen in een klaslokaal, een toneelstukje organiseren.

Je kunt op zo'n moment ook ouders uitnodigen of informeren met een brief of op het oudercontact.

Tips

> Verslag uitbrengen over de stand van zaken

Op regelmatige tijdstippen krijgen de leerlingen informatie, of informeren zij zelf anderen hoever het staat met de uitvoering. De personen die verantwoordelijkheden op zich namen, hebben de taak om verslag uit te brengen over de voortgang van het project.

Om ontgoochelingen te voorkomen, waarschuw je de leerlingen dat de realisatie van een voorstel soms langer duurt dan ze dachten.

> Een tijdslijn

Heel verhelderend: in de klas een tijdslijn ophangen waarop staat wat wanneer klaar zal zijn (zie pag. 50).

Doel

Opvolging verzekeren

- Uitklaren hoe we ervoor zorgen dat alles wat we deden niet voor niets was of zomaar verdwijnt.

Evaluëren

- Nagaan of iedereen tevreden is over het resultaat
- Nagaan of iedereen tevreden is over de manier waarop het gebeurde.

De uitvoering opvolgen

Voor sommige voorstellen is na de uitwerking geen opvolging meer nodig. Andere voorstellen en afspraken moet je regelmatig evalueren, bijsturen of extra ondersteunen. Denk maar aan de materialenkoffer die de leerlingen beheren: hun materiaal moet regelmatig eens aangevuld en vernieuwd worden. Bovendien hoeven dezelfde leerlingen niet hun volledige schoolloopbaan verantwoordelijk te blijven voor de koffer. Het gebeurt ook wel dat alles niet volgens afspraak loopt. Sommige afspraken werken niet meer omdat er bijvoorbeeld nieuwe leerlingen zijn. Misschien moet je ze dan bijsturen of nieuwe afspraken maken. Of soms komen de leerlingen of andere schoolactoren hun afspraken niet na.

In het vierde leerjaar namen ze drie vissen in de klas. Jolijn vertelt: *'De juffrouw ging pas akkoord nadat we afspraken gemaakt hadden over wie het aquarium zou verversen en de vissen eten zou geven. In het begin vonden we dat leuk, maar daarna keken we er niet meer naar om. Met de vakantie wou niemand de vissen meenemen. Een ouder nam ze mee en daar zijn ze dan gebleven.'*

Toch kun je zo'n wending nog altijd zinvol gebruiken. Enerzijds om leerlingen, leerkrachten en directie op hun verantwoordelijkheid te wijzen. Anderzijds is het een mooie les voor de toekomst. Het blijft tenslotte op elk moment een leerproces, voor kinderen en volwassenen.

Evaluëren

In elk participatieproces moet iedereen zich kunnen uiten over het verloop ervan, en de kans krijgen om terug te blikken en suggesties te formuleren. Misschien pak je het daardoor een volgende keer anders aan? Om de betrokkenheid van iedereen hoog te houden, is tevredenheid en duidelijkheid enorm belangrijk. Evaluatie is nodig om uit het participatieproces te leren en om verder te groeien.

Op heel wat tijdstippen – van de ontwikkeling van het plan tot aan de uitvoering – dringt een terugblik zich op. Na elke samenkomst of stap volgt een korte nabespreking, een korte evaluatie. Nu is het opzet dat je samen met de leerlingen het proces van a tot z evalueert. Je wilt het langer dan één jaar volhouden, alles levendig houden. Negen kansen op tien wordt dat: bijsturen en vernieuwen.

Net als in de vorige fasen blijft het ook nu belangrijk om vooraf stil te staan bij de drie vragen.

Bepalen wat en waarover je wilt evalueren en hoever je wilt gaan

In principe kun je alles en iedereen evalueren.
Beantwoord daarom eerst deze vragen:

Bepaal waarover je het wilt hebben?

- > Wat wil je evalueren?
- En waar gaat de evaluatie over?
- > Over het eindresultaat?
- > Over het proces? Hoe het loopt of het verlopen is? De betrokkenheid van iedereen?
- > Over de posities en houdingen van de betrokkenen?
- > Over een specifieke les?
- > ...

Bepaal hoever je wilt gaan? Wat ga je doen met de evaluatie?

- > Waarom wil je evalueren? Wat wil je met de evaluatie bereiken?
- > Wat gebeurt er met de informatie uit de evaluatie? Wie interpreteert de informatie? De leerkracht, de directeur, de leerlingenraad,...?
- > Is bijsturing mogelijk en hoe ga je terugkoppelen?
- > Hoe ga je de evaluatieresultaten presenteren?

Bepaal hoe je het aanpakt?

- > Hoe, met welke methodiek(en) ga je evalueren?
- > Hoe kan elke leerling zijn opmerkingen en suggesties kwijt?
- > Wie mag er evalueren?

Evalueren doen we om de bevestiging te krijgen dat iets goed loopt of om vooruitgang te boeken. Speel nooit de man, maar altijd de bal. Viseer dus geen personen. Evalueer alleen gedrag of gebeurtenissen.

Maak de leerlingen op voorhand duidelijk waarom je gaat evalueren (opzet) en wat er met hun evaluatie achteraf gebeurt. Maak ze duidelijk dat hun evaluatie kan gaan over wat goed gaat en over wat vatbaar is voor verbetering. Ook complimentjes en positieve feedback horen bij een evaluatie.

Evalueren met de leerlingen

In de basisschool is zo'n evaluatie bijna altijd een procesevaluatie. Maar je kunt natuurlijk wel eerst even bij de leerlingen peilen hoe tevreden ze zijn over de geboekte resultaten. Dat maakt het concreet. Daarna ga je stap voor stap na wat goed liep en wat beter of anders kon. Iedereen geeft zijn bemerkingen, zowel leerkrachten als leerlingen. Met jonge kinderen is het leuk om het proces, de verschillende stappen die je zette, te evalueren met figuren zoals gezichtjes of regen- en zonfiguurtjes.

Methodiek Evalueren met figuren

De tijdslijn geef je dan weer met afbeeldingen of pictogrammen van wat er gebeurde. Eerst evalueer je samen stap één. De leerlingen laten zien hoe tevreden ze waren door hun uitdrukking te tekenen, in de lucht te steken, op de tijdslijn te leggen of te plakken. Daarna volgt een korte groepsbespreking.

Zie Methodiekfiches

Een misschien wat uitdagender en afwisselender manier om met leerlingen te evalueren is: stopplaatsen inlassen voor verschillende evaluatieopdrachten.¹⁹ Eigenlijk een vorm van groepswork met een doorschuifstelsel.

Methodiek Evalueren met stopplaatsen

De leerlingen werken in groepjes en met een timing. Elk groepje mag bijvoorbeeld 15 minuten aan één station werken.

Je kunt bijvoorbeeld vier evaluatiestations inlassen.

Station 1: verhaal aanvullen

Start met een flip-over waar de eerste zin van een verhaal opstaat. Bijvoorbeeld: 'Er was eens een groepje leerlingen, dat...'

De leerlingen vullen het verhaal aan met hun eigen ervaringen.

Station 2: cartoons bespreken

In dit station liggen vier cartoons. De bedoeling is dat de leerlingen met elkaar bespreken wat er in de cartoon gebeurt. Daarna gaan ze na of ze zelf met gelijksoortige situaties te maken kregen.

Station 3: muziek maken

De leerlingen schrijven een liedje, bijvoorbeeld over de moeilijkheden die ze tegenkwamen. Daarna zingen ze hun liedje met echte muziekinstrumenten.

Station 4: de tijdslijn

In station 4 ligt de tijdslijn. Alle gezette stappen staan afzonderlijk op een groot vel papier. Bij elke stap staat ook de methodiek (tekenen, stemmen) die je gebruikte. De lege ruimte op het papier is bestemd voor de schrijfsels van de leerlingen. De leerlingen schrijven wat ze van de methodiek en het verloop ervan vonden.

Daarna lezen de leerlingen voor de hele groep hun verhaaltjes voor, bekijken ze de inhoud van de liedjes. Een methodiek die een beroep doet op verschillende vaardigheden van kinderen tegelijk.

Opnieuw kun je hier verschillende methodieken combineren. Een iets afstandelijker aanpak is: werken met een vragenlijst. De leerlingen vullen de vragenlijst in en de leerkracht of de directie verwerkt de resultaten. Die bespreek je dan in de klas of met de hele school.

Tussentijds evalueren

Een school hield op die manier tussentijdse evaluaties. Dat leverde voor de vragen ‘Wat vind je op dit ogenblik goed aan het project?’ en ‘Wat vind je niet goed?’ deze resultaten op:

Goed

- Alles, b.v. de spelen, het uiteindelijke resultaat, de opdrachten enz.
- Het is leuk en het is mooi
- Dat iedereen zijn mening mag zeggen
- Dat er veel verschillende projecten zijn
- Dat de school er beter van wordt
- Je school wordt er kleurrijker van
- Dat we goed op weg zijn
- Dat we mogen samenwerken. We doen dit niet genoeg, vind ik!
- Dat we al zover staan dat de mensen van de gemeente al een internetverbinding gelegd hebben
- Je leert elkaar beter kennen
- Het is leuk al die ideeën die we willen doen

Niet goed

- Dat de kinderen zo tegen elkaar opscheppen van ‘wij zijn toch eerder klaar dan jullie en wij mogen meer doen’
- Dat het te weinig keer per jaar is en met een te grote groep
- Dat we niet goed aan geld geraken
- Dat we misschien wel mislukken
- Dat we eigenlijk nog niet weten of we het internet veel gaan mogen gebruiken
- Dat de kinderen in ons project soms zo praten dat je er niets meer tegen kunt zeggen
- Het is nog niet klaar en het neemt veel tijd in beslag
- Altijd domme spelletjes
- Dat sommige kinderen niet opletten

Een evaluatie levert heel wat bruikbare informatie op. Zowel over groepsprocessen die zich afspelen als over onduidelijkheden die nog leven, de duur van het initiatief enz.

Niet alles is gewoon ‘goed’ of ‘niet goed’. Er zijn nuances: zaken die we wensen bij te sturen, toe te voegen of radicaal willen lossen omdat het niet goed of niet leuk was.

Er schitterende methodiek die zich daartoe leent, staat beschreven in de methodiekfiche ‘Evaluatiemethodieken’ het evaluatieraster.

Methodiek Evaluatieraster

Het evaluatieraster is een eenvoudige evaluatiemethodiek die geschikt is voor alle leeftijden. De leerlingen overlopen elk vlak van het raster met het onderwerp, het project of de activiteit in het achterhoofd.

Zie ook methodiekfiche

Aan de kinderen kun je bijvoorbeeld vragen:

- > Wat vond je moeilijk of lastig?
- > Wat werkte of liep goed volgens jou?
- > Wat beviel je?
- > Wat heb je geleerd over jezelf, je klasgenoten, uit het project?

Als je uitgaat van gevoelens, kan er heel wat aan de oppervlakte komen: waarover of wanneer waren de leerlingen opgewonden, bang, fier, nerveus, kwaad, triest, tevreden?

Een evaluatie levert heel wat bruikbare informatie op. Zowel over groepsprocessen die zich afspelen als over onduidelijkheden die nog leven, de duur van het initiatief, enz.

Evaluëren met het leerkrachtenteam

Naast een terugblik in je eigen klas is het zinvol en leerrijk om een evaluatie op te zetten met het hele korps, met alle betrokkenen. Strikt genomen stel je dan geen andere vragen dan aan de leerlingen. Wel heb je meer aandacht voor je eigen positie, je eigen idealen, je vermogen om frustraties te slikken. En denk erom: ook onder collega's is het altijd waardevol om eerst te peilen naar de aangename kanten van de zaak. Al wat fout liep op een hoop vegen, daar kom je vanzelf wel op.

Zowel de evaluatie door de kinderen als door de volwassenen is belangrijk. Confronteer de twee dus met elkaar. Onderzoek rond leerlingenparticipatie laat zien dat leerlingen en leerkrachten soms heel anders tegen een project aankijken.²⁰ Leerkrachten en directies beoordelen de participatie vaak positiever. Over de aangeboden 'inspraakmogelijkheden' voor de leerlingen zijn leerkrachten doorgaans meer tevreden dan de leerlingen zelf.

En dan nog dit – met dikke viltstift. Om het hele korps, je hele school bij het participatie-idee te blijven betrekken is het enorm belangrijk dat je elkaar tussentijds gewoon even vertelt hoe het loopt in je klas, hoe ver je staat, hoe alle betrokkenen reageren. Naast alle formele afspraken rond communicatie en overleg. Om het enthousiasme én de eventuele weerstanden te delen en om te leren uit elkaars ervaring.

Dan wordt evalueren net als informeren de rode draad doorheen participatie. Tussentijds bijsturen zorgt ervoor dat je inspeelt op gevoelens die leven en op nieuwe ontwikkelingen. Evalueren kan de aanzet zijn naar een nóg meer participatieve benadering.

Tips

In deze fase win je informatie in bij leerlingen en andere schoolactoren. Daarvoor kun je teruggrijpen naar de tips uit de fase 'ideeën en voorstellen verzamelen'. Misschien moet je beslissingen nemen om bij te sturen? Daarvoor kun je putten uit het deel 'beslissingen nemen'.